

Trakya - Marmara Bölgesinde Yetiştirilen Buğday Çeşitleri ve Sorunları

Nevzat YÜRÜR*
İlhan TURGUT**

ÖZET

Ülkemizde buğday ekim alanının yıllar itibarıyla pek değişmemesine rağmen, buğday üretiminde bir artış görülmektedir. Birim alan veriminin artmasından ileri gelen üretim artışında, kuşkusuz en önemli etken verimli çeşitlerin üretime alınmasıdır.

Trakya-Marmara Bölgesinde bugün ekilen çeşitlerin önemli bir bölümü yabancı çeşitler olup, ülkemize, yeterli adaptasyon denemeleri ve laboratuvar analizleri yapılmadan getirilmişlerdir. Özellikle son yıllarda bölgede çeşit sorunu ortaya çıkmıştır.

Trakya-Marmara Bölgesinde toplam 40 kadar buğday çeşidi üretilmektedir. Çeşit sayısı mutlaka azaltılmalıdır. Üreticiler çeşit konusunda bilgilendirilmeli ve sertifikalı tohumluk kullanım alışkanlığı sağlanmalıdır.

* Prof. Dr.; U.Ü. Ziraat Fakültesi, Tarla Bitkileri Bölümü.

** Araş. Gör.; U.Ü. Ziraat Fakültesi, Tarla Bitkileri Bölümü.

SUMMARY

Wheat Varieties Grown in Trakya and Marmara Regions and Their Problems

Although the acreage devoted to wheat was not changed over the years, wheat production has been increasing. The most important agent of production increase of wheat was mainly producing of productive varieties.

To day, important part of wheat sown in Marmara and Trakya regions are mostly exotic varieties. They had brought to our country without adaptation experiments and laboratory analysis. Especially, in last years, the problem of variety had been appeared in our region.

About 40 wheat varieties have been producing in Trakya and Marmara regions. But, it must be decreased. On the other hand we have to educate the farmers about new varieties and encourage them using of certificated seed.

GİRİŞ

Ülke kalkınmasının hızlandırılması için mevcut üretim kaynaklarının en uygun, en rasyonel şekilde kullanılması, ulaştırılması istenen hedeflere kısa zamanda varılması bakımından takip edilecek en güvenilir yoldur. Ülkemiz gibi kalkınmakta olan ülkelerde, mevcut kaynaklar daha çok tarım sektöründe toplanmaktadır. Bundan dolayı bu ülkelerin ekonomik gelişmelerinde tarım sektörüne önemli görevler düşmektedir. Gelişmiş ülkelerin deneyimleri, kalkınma yolunun tarımsal gelişmeden geçtiğini açıkça göstermektedir (Örnek 1987).

Ülkemizde Cumhuriyetin ilanından bugüne kadar tarımsal üretimde gerek üretim alanlarında gerekse verimde artışlar kaydedilmiştir.

Ancak hızla artan nüfusumuzun beslenmesi, yerleşim, tarıma dayalı sanayilerin hammadde ihtiyaçları, dış satım gibi faktörler dikkate alındığında bu gelişmenin henüz yeterli olmadığı ve mevcut potansiyelden arzu edilen düzeyde faydalanılmadığı açıkça anlaşılacaktır.

Üretimi artırmak için işlenen tarım arazilerinin artırılması veya birim alandan maksimum ekonomik verimin elde edilmesi gerekir. Bitkisel üretimde verimin artırılarak üretim artışının sağlanmasında iyi bir toprak hazırlama, tekniğine uygun ve zamanında ekim, gübreleme, sulama, zirai mücadele, bakım, hasat ve harman ile birlikte yüksek verimli ve kaliteli çeşit ve tohumluk kullanımı büyük önem taşımaktadır.

Son yıllarda yapılan uygulamalar ile yurt dışından getirilen çeşitlerin tohumlukları, adaptasyon alanları ile kalite durumları kesin belirlenmeden üreti-

ciye dağıtılmış ve sonuçta yöresel de olsa verim ve kalite sorunlarının gün-
celleşmesine neden olmuştur.

BUĞDAYIN EKİM ALANI, ÜRETİMİ ve VERİMİ İLE EKİLİŞTE ve ÜRETİMDE ALDIĞI PAYLAR

*Dünyada, Türkiye'de ve Trakya-Marmara Bölgesinde Buğday Ekim
Alanı, Üretimi ve Verimi İle Ekilişte ve Üretimde Aldığı Paylar*

1987 yılı istatistiklerine göre dünyada, ülkemizde ve Trakya-Marmara Böl-
gesinde buğday ekim alanı, üretimi ve verimi Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo: 1

1987 Yılında Dünyada, Türkiye'de ve Trakya-Marmara Bölgesinde Buğday Ekim Alanı, Üretimi, Verimi, Toplam Tahıl Ekiliş ve Üretimde Aldığı Pay

	Ekim Alanı (bin ha)	Üretim (bin ton)	Verim (kg/da)	Ekilişte Payı (%)	Üretimde Payı (%)
Dünya	220.689	516.780	234.2	31.9	29.1
Türkiye	9.415	18.900	203.5	68.0	64.8
Trakya-Marmara B.	1.093	3.775	345.4	11.6*	20.0*

* : Türkiye Buğday Ekim Alanı ve Üretimdeki Paylar.

Kaynak: Anonymous 1989, Anonymous 1990a.

Tablodan da anlaşılacağı gibi Türkiye dünya tahıl ekim alanında % 4,3, üretimde ise % 3,7'lik paya sahiptir. Ancak ülkemizde dekara buğday verimi dünya ortalamasından düşüktür. Trakya-Marmara bölgesi Türkiye buğday ekim alanının % 11,6, üretimin de % 20,0'lik payı ile önemli bir yere sahiptir. Trakya-Marmara bölgesinin 345,4 kg/da verimi tüm bölgelerimiz içerisinde en yüksek düzeydedir.

Trakya-Marmara Bölgesi İllerinde Buğday Ekim Alanı, Üretimi ve Verimi

1989-90 yılı verilerine göre Tekirdağ ili, 214350 ha ekim alanı ve 902400 ton üretimi ile bu bölgenin ekim alanının % 20, üretimin de % 21,7'sini oluşturmaktadır (Tablo: 2). Bu ili % 16,7 ekim alanı ve % 17,9 üretim ile Edirne ili izlemektedir. Bölgede 1987-88 yılına göre ekim alanında % 2,2'lik azalma görülür-

ken, üretimde % 9.9'luk artış saptanmıştır. Verim 345.4 kg/da'dan 387.6 kg/da'ya ulaşmıştır.

Tablo: 2
Trakya-Marmara Bölgesinde Yer Alan İllerin
Son Üç Yıldaki Buğday Ekim Alanları, Üretim ve Verimleri

İLLER	EKİM ALANI (ha)			ÜRETİM (ton)			VERİM (kg/da)		
	1988	1989	1990	1988	1989	1990	1988	1989	1990
Balıkesir	162.657	154.932	160.287	538.538	428.144	533.490	331	276	333
Bilecik	42.450	41.350	42.217	107.037	63.120	106.873	252	153	253
Bursa	115.270	116.054	124.010	385.845	307.328	455.343	335	265	367
Çanakkale	112.291	105.355	115.470	353.437	315.206	340.386	315	299	295
Edirne	182.474	153.475	178.900	641.651	617.276	744.224	352	402	416
İstanbul	57.274	56.174	56.615	219.289	286.183	252.795	383	509	447
Kırklareli	140.070	135.185	142.193	533.673	572.896	634.402	381	424	446
Sakarya	44.740	28.500	36.795	159.365	63.610	180.215	356	223	490
Tekirdağ	236.750	217.850	214.350	837.035	959.437	902.400	354	440	421

Kaynak: Anonymus 1990a.

TRAKYA-MARMARA BÖLGESİNDE ÜRETİMDE OLAN BUĞDAY ÇEŞİTLERİ

Trakya-Marmara Bölgesinde üretimde olan buğday çeşitlerinin sayısı 40'a ulaşmıştır (Tablo: 3). Bunlardan 39'u ekmeklik olup sadece 1 çeşit makarnalıktır. Ayrıca bölgede ekilen çeşitlerden 9'u yerli çeşit, 31'i dışalım yoluyla bölgeye getirilmiştir.

TRAKYA-MARMARA BÖLGESİNDE YER ALAN İLLERİN 1989-90 YILI ÜRETİMDEKİ BUĞDAY ÇEŞİTLERİ VE DAĞITILAN TOHURLUK MİKTARLARI

Trakya-Marmara Bölgesinde üretimde bulunan çeşitlerin sayısı oldukça fazladır. 1989-1990 yılında bölgede dağıtılan tohumluk miktarı 16585 ton olup, bu miktar bölge tohumluk ihtiyacının % 38.5'dir.

Bölgede tohumluğu en fazla dağıtılan çeşitler Tablo 4'de verilmiştir. Tablonun incelenmesinden de anlaşılacağı gibi Saraybosna çeşidi ilk sırada yer almaktadır. Bu çeşidi sırasıyla Kate-A-1, Atilla - 12 ve Otholom izlemektedir.

Tablo: 3

Trakya-Marmara Bölgesinde 1989-90 Yılında Üretimdeki Çeşitler

1. ABOUKIR	21. İZMİR - 85
2. ATA - 81	22. KATE - A - 1
3. ATAY - 85	23. KIRKPINAR - 79
4. ATILLA - 12	24. MAKEDONYA
5. ARPATHAN - 9	25. MARMARA - 86
6. BENTION	26. MOMTCHIL
7. BEZOSTAJA - 1	27. M. V. - 16
8. CUMHURİYET - 75	28. M. V. - 17
9. DARDANKA	29. OSIJENKA
10. DOBRUCA	30. ORSO
11. DUNAVKA	31. OTHOLOM
12. FANDANGO	32. PARTIZANKA
13. FLAMURA	33. POBEDA
14. FRANDOP	34. S - 14
15. GEDİZ - 75	35. SADOVA - 1
16. GEMİNİ	36. SARAYBOSNA
17. GEREK - 79	37. STARKA
18. GÖNEN	38. TARKAI
19. IRNERIO	39. VRATSA
20. IRONA	40. ZİTARKA

Kaynak: Anonymous 1990a.

Tablo: 4

Trakya-Marmara Bölgesinde Yer Alan İllerin 1989-1990 Yılı Üretimdeki Bazı Buğday Çeşitleri ve Dağıtılan Tohumluk Miktarları, (ton)

ÇEŞİTLER	İLLERDE DAĞITILAN TOHURLUK MİKTARLARI								
	1*	2	3	4	5	6	7	8	9
Atilla-12	—	—	374	205	464	150	270	—	539
Arpathan-9	—	—	—	—	125	—	50	—	110
Cumhuriyet-75	265	—	34	50	—	—	—	—	—
Gönen	100	—	150	815	—	—	—	—	—
Kate-A-1	37	—	138	271	516	140	814	50	1404
Kırkpınar-79	234	1	—	157	—	—	—	150	—
M.V. - 17	—	—	—	—	80	—	—	—	365
Orso	100	—	103	60	—	—	—	—	—
Otholom	—	—	—	—	527	100	—	—	780
Sadova-1	85	—	—	50	—	45	—	—	167
Saraybosna	—	253	794	144	547	985	450	60	544
Vratsa	135	—	76	75	—	130	—	—	—
TOPLAM	956	254	1669	1827	2259	1550	1584	260	3909

* : 1: Balıkesir, 2: Bilecik, 3: Bursa, 4: Çanakkale, 5: Edirne, 6: İstanbul, 7: Kırklareli,
8: Sakarya, 9: Tekirdağ.

Kaynak: Anonymous 1990a.

**TRAKYA-MARMARA BÖLGESİNDE YETİŞTİRİLEN VE
ÖNERİLEN BUĞDAY ÇEŞİTLERİNİN ÖNEMLİ
TARIMSAL VE KALİTE ÖZELLİKLERİ**

Bölgede Yetiştirilen Bazı Buğday Çeşitlerinin Önemli Tarımsal Özellikleri

Trakya-Marmara bölgesinde oldukça geniş alanda ekimi yapılan Saraybosna çeşidi, tarımsal özellikler yönünden kısa boylu, bin tane ağırlığı 34-39 g, verimi de 350-750 kg/da arasındadır (Tablo: 5). Kate-A-1 çeşidi ise bitki boyu yönünden diğer çeşitlerden daha uzundur. Bölgede üretimi yapılan çeşitlerin çoğunun başak rengi beyazdır.

Tablo: 5
Trakya-Marmara Bölgesinde Yetiştirilen
Bazı Buğday Çeşitlerinin Önemli Tarımsal Özellikleri

ÇEŞİTLER	Bitki Boyu (cm)	B A Ş A K		1000-Tane Ağırlığı (g)	Verim (kg/da)
		Rengi	Kılç. Dur.		
Saraybosna	60 - 70	Beyaz	Kıs.	34 - 39	350 - 750
Kate - A - 1	105 - 115	Beyaz	Kıs.	40 - 42	260 - 760
Atilla - 12	80 - 85	Beyaz	Kıs.	42 - 44	337 - 799
Otholom	100 - 110	Beyaz	Kıs.	—	362 - 736
Gönen	70 - 80	Beyaz	T.Y. Kılç.*	39 - 43	300 - 745
Kırkpınar - 79	100 - 110	A.K.S.**	Kılç.	36 - 40	165 - 700

* : Tepeden Yarı Kılçıklı: ** : Acık Koyu Sarı

Kaynak: Anonymous 1990b.

Trakya-Marmara Bölgesi Bazı Yerli ve Yabancı Buğday Çeşitlerinin Kalite Özellikleri

Atlı ve ark. (1989) tarafından yapılan bir araştırmada Trakya Bölgesinde yetiştirilen Bezostaja-1, Kırkpınar-79, Sadova-1, Arpathan-9, Atilla-12, Kate-A-1 ve Saraybosna ekmeklik buğday çeşitlerinin hektolitreye ağırlıkları, tanede protein oranları, sedimentasyon değerleri, absorpsiyon yüzdeleri, yumuşama dereceleri ve ekmek hacimleri belirlenmiştir. Tablo 6'nın incelenmesinden anlaşılacağı gibi Bezostaja-1 çeşidi diğer çeşitlere göre hektolitreye ağırlığı, protein oranı, ekmek hacmi gibi önemli kalite özellikleri bakımından üstünlük göstermiştir.

Tablo: 6
Trakya-Marmara Bölgesinde Yetiştirilen
Bazı Ekmeklik Buğday Çeşitlerinin Kalite Özellikleri

ÇEŞİTLER	Hekt. Ağır. (kg)	Tanede Protein (%)	Sedimen- tasyon (ml)	Absorpsi- yon (%)	Yumuşa- ma Der. (B. U.)	Ekmek Hacmi (ml)
Bezostaja - 1	79.9	12.8	42.1	59.8	20	427
Kırkpınar - 79	76.4	10.1	25.8	52.2	55	366
Sadova - 1	79.0	11.2	33.6	59.2	32	407
Arpathan - 9	78.0	11.6	40.6	57.9	35	403
Atilla - 12	77.8	11.1	38.4	56.9	25	402
Kate - A - 1	78.4	11.3	33.2	57.6	33	407
Saraybosna	76.8	12.7	42.9	60.1	36	407

Kaynak: Atlı ve ark. 1989.

TRAKYA-MARMARA BÖLGESİNDE ÇEŞİT VE TOHURLUK SORUNLARI İLE ÇÖZÜM YOLLARI

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı tohumculuk politikamız ana ilkelerini şöyle belirlemiştir: "Başta ihracatı artıracak ürünler olmak üzere, tüm bitkisel ürünlerin yüksek verimli standart türlerinin geliştirilmesine imkan veren bir tohumluk endüstrisinin oluşturulması hedef alınacak, bu alanda yurt dışında geliştirilen teknolojiler ile yüksek verimli çeşitlerin nitelikli tohumlarının süratle çiftçiye ulaşması sağlanacaktır. Tohumlukların teknik gereklere uygun süreler içinde değiştirilmesi ilkesi uygulanacaktır" (Balıkçoğlu 1987). Bu temel anlayışa göre yapılan uygulamalar ile yurtdışından getirilen çeşit sayısında oldukça büyük artışlar olmuştur.

Öte yandan çiftçilere tohumluk temininde büyük güçlükler çekilmekte ve yeterli tohumluk bulunamamaktadır. Çoğu çiftçi de kendi yetiştirdiği buğdayı gerekli manipülasyon işlemlerini uygulamadan tohumluk olarak kullanmaktadır.

Ülkemizde üretilen ve çiftçiye dağıtılan yabancı kökenli tohumluk oranı % 56'dır. 1983 yılından sonra ülkemize giren yabancı buğday tohumluk oranı % 13'dür. Türkiye'de geliştirilen ve üretimde olan çeşitlerin tohumluk dağıtımındaki oranı ise % 30 civarındadır (Çelik 1987).

Tohumculuk endüstrimizin geliştirilerek uygulanan tohumluk politikasının olumlu sonuç vermesi ve bu alandaki sorunları en aza indirebilmesi için alınması gerekli önlemler aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- Tohumculukta çiftçi eğitimine önem verilmelidir. Ayrıca eğitim çalışmalarını yaygınlaştırmalıdır.

- Çiftçiler tarafından istenilen tohumluk çeşitlerinin yeterli miktarda ve zamanında temini açısından gerekli önlemler alınmalıdır.
- Çeşitler ülkemizin ekolojik özellikleri dikkate alınarak iyi kontrol edilmeli ve demonstrasyon çalışmaları sonunda uygun olanların dışalımına gidilmelidir.
- Çeşit ve tohumlukta çiftçinin talep baskısı artırılmalıdır. Çiftçi bilinçlendirilmeli ve ne istediğini bilmelidir. Özellikle Trakya çiftçisi bu konuda daha bilinçli davranmaktadır.
- Yetiştirilen buğday çeşidi oldukça fazladır. Bu nedenle çeşit sayısı en fazla 4 veya 6 olmalıdır.
- Kısa sürelerde çeşit değiştirmek, çeşit karışımı yönüyle tohumculuk açısından en büyük güçlüğü yaratmaktadır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, diğer alanlarda olduğu gibi tarım alanında da önemli gelişmeler olmaktadır. Geliştirilen yüksek verimli, kaliteli ve hastalıklara dayanıklı çeşitler, ister ülkemiz ıslah kuruluşlarında isterse yabancı ülkelerde geliştirilmiş olsun, bunların süratle denemeleri yapılarak uygun olanlarının tohumlukları hızlı bir şekilde çoğaltılıp çiftçilere ulaştırılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- ANONYMOUS, 1989. Tarımsal Yapı ve Üretim 1987. Başbakanlık D.İ.E. Yayınları, Yayın No: 1376, s. 328, Ankara.
- ANONYMOUS, 1990a. Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü Çalışmaları, Edirne.
- ANONYMOUS, 1990b. Trakya-Marmara Bölgesindeki T.C., Tarım Orman ve Köyşleri Bakanlığı'na Bağlı Bazı İl Müdürlüklerinin Çalışmaları.
- ATLI, A., KOÇAK, N., KÖKSAL, H., ERCAN, R. 1990. Türkiye'de Yetiştirilen Yerli ve Yabancı Buğday Çeşitlerinin Kaliteleri. Türkiye Ziraat Mühendisliği 3. Teknik Kongresi, 8-12 Ocak 1990, s. 272-282, Ankara.
- BALIKÇIOĞLU, T.T., 1987. Tohumculuk Politikamız Açısından Tohumluk Tescil ve Sertifikasyon Hizmetlerinin Değerlendirilmesi. Hububat Tohumculuğu Sempozyumu, 8-9 Haziran 1987, Ankara.
- ÇELİK, N., 1987. Türkiye'de Özel Tohumculuk Faaliyetleri ve Sorunları. Hububat Tohumculuğu Sempozyumu, 8-9 Haziran 1987, Ankara.
- ÖRNEK, Ü., 1987. Ülkemizde Tohumluk Kullanımı ve Sorunları. Hububat Tohumculuğu Sempozyumu, 8-9 Haziran 1987, Ankara.